

הדינר הגזול / יהודה בורלא¹

מתוך "פתחו את השער" מד"ל לכתה ה', תשנ"ח, עמ' 47-51

"הדינר הגזול" מבוסס על סיפור עם העוסק בנושאי "החזרה בתשובה" ו"התיקון". הגיבור עובר "מסע" שראשיתו חטא ופיתוי היצר הגוררים ירידה מוסרית. בהמשך הוא נענש וסובל ייסורים פיזיים ורוחניים-נפשיים המביאים אותו לחזרה הדרגתית בתשובה.

גיבור הסיפור

גיבור הסיפור, ראובן אל-נקווה, הוא בן-עניים, שוליה לבנקאי עשיר הנכשל בגזלה מבעליו: תחילה הוא רק מתבונן במעבידו הסופר את ממונו, ובהמשך הוא מתפתה לקחת לעצמו דינר חבוי אחד ואינו טורח להחזירו. הוא מתייחס לדינר כאל כספו ומתחיל לעסוק במסחר.

הצלחתו בעסקים מביאה אותו למסקנה: "אין עין רואה, אין דין ואין דין, דינר הגזול כדינר הקנוי". הוא מאבד לחלוטין את רגישותו המוסרית, מאמין בכוחו וכופר בהשגחה.

ככל שמצבו הכלכלי משתפר, מידרדר מצבו המוסרי-אמוני.

רק כאשר הבחור מגיע לשפל המדרגה, הוא מכיר בחטאו ומבין על מה נענש.

החזרה בתשובה

הסופר משתמש באותם דפוסי לשון בתיאור ההחלטות הגורליות בחייו בעודו חוטא ("גמר בדעתו שיקנה...") ובשעה שהחליט לחזור בתשובה ("גמר בדעתו שיעזוב ביתו... ויחזר על הפתחים... ויחזיר את הדינר לבעליו...").

החזרה בתשובה של הגיבור מתוארת כשלבי התשובה ברמב"ם.²

¹ יהודה בורלא (1886-1969) נולד בירושלים למשפחת רבנים ספרדית. למד בבית מדרש למורים בירושלים ועסק בהוראה. בורלא היה הסופר הראשון שכתב ותיאר את חיי היהודים הספרדים ובני עדות המזרח. הוא הרבה לעסוק באדם ובגורלו. שימש יו"ר אגודת הסופרים. חתן פרס ביאליק ופרס אוסישקין.

² משנה תורה להרמב"ם, ספר מדע, הלכות תשובה, פרק ב' סעיפים ב, ד, יא.

הדינר הגזול	הלכות תשובה - רמב"ם ומהי התשובה?
גמר בדעתו שיעזוב ביתו... עד שיגיע לקושטא ויחזיר את הדינר לבעליו. נתנה לו אשתו טבעת קידושין שלה שימכרנה ויחזיר הגזלה לבעליו.	1. "הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו
חקר ודרש ונדע לו...	2. ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד...
נצטער... צער גדול. נתרעש... מדברי הרב שהיו כמכוונים אליו. מיד קם העני בחיל ורעדה והשיב לו הדינר.	3. וכן יתנחם על שעבר... שלא ישוב לזה החטא לעולם
ישב לרגלי הרב וסיפר כל הקורות אותו מתחילה ועד הסוף.	5. וצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו" (ה"ת ב, ב)
הבחור גלה ממקומו, נדד מאיזמיר לקושטא, חקר ודרש, נסע לישראל. הגיע לירושלים לבית התמחוי. התפלל בבית הכנסת האסטמבוליס, ראה דברי הרב כמכוונים אליו. הצטער צער רב. התוודה. החזיר הדינר לר' שמעיה טולדו, יורשו של ר' אברהם טולדו.	"מדרכי התשובה : 1. להיות השב צועק תמיד לפני ה' בבכי ובתחנונים 2. ועושה צדקה כפי כוחו 3. ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו... 4. גולה ממקומו..."(ה"ת ב, ד) 5. ואם הוא חייב לו ממון יחזירו ליורשיו..." (ה"ת ב, יא)

סוף דבר

כאמור "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין רוע הגזרה" - הבחור חזר בתשובה שלמה, "ויהי ביתו פתוח לעניים וידו שלוחה לכל דורש..."

אזכורים מהמקרא

האזכורים המקראיים באים לרמוז על הפער בין המצב המתבקש מבחינה אמונית – הרצוי, לבין מה שהיה במציאות - המצוי.

הביטוי: "אשרי האיש אשר לו דינר" רומז ל"אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד..." (תהלים, מזמור א').

הביטוי: "ויהי כבוד מאוד בכסף ובזהב בנכסים ובעסקים" רומז לנאמר על אברהם אבינו: "ואברם כבוד מאוד במקנה בכסף ובזהב" (בראשית יג, ב). ראובן אל-נקווה לא הלך בדרכי אברהם אבינו ולא בדרכי ר' אברהם טולדו – השולחני (בעליו).

העיצוב הספרותי

הסיפור מעוצב כסיפור עם. ניתן לחלקו לשלושה פרקים:

א. מ"מעשה בבחור" ועד "ויהי כבוד מאוד בכסף ובזהב, בנכסים ובעסקים" - התעשרות שמקורה בחטא.

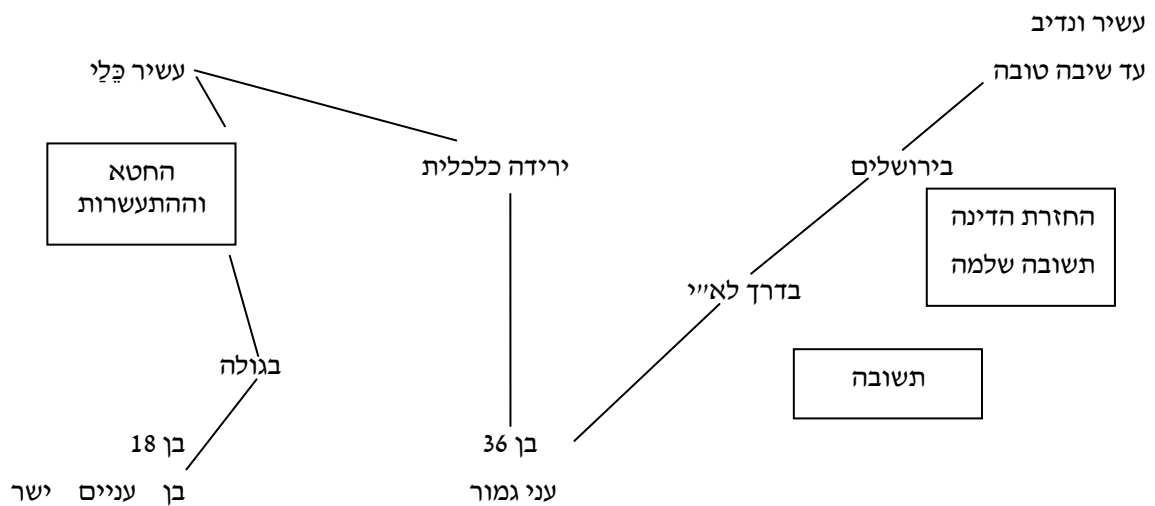
ב. מ"ובעודו נהנה מעושרו..." ועד "שהיה מתפלא על סוד דרכי ה'. ומה אותו דינר גזול הביא לו בתחילה ברכה גדולה" - ההידרדרות.

ג. מ"על כל פנים גמר בדעתו..." ועד הסוף - החזרה בתשובה ושכרה.

פתיחת הסיפור היא רוגעת ושלווה וסיומו גם הוא רוגע ושלווה. השלווה מופרת בגלל מעידתו של הבחור ואי-עמידתו בניסיון.

הקיטוב בסיפור מובלט במעברים החדים בחיי הגיבור: הוא עובר ממצב של עוני למצב של עושר, בהמשך הוא נופל מעושר לעוני ולבסוף מחזיר לו את עושרו. קיטוב זה הוא משני בחשיבותו, הקיטוב המשמעותי הוא במצבו המוסרי: ממצב של יושר ואמונה הוא עובר למצב של כפירה ("לית דין ולית דין") ולבסוף שב למצב של צדיק גמור.

מבנה הסיפור סכמטי מאוד:

דרשת הרב בבית הכנסת איסטמבוליס בנושא הגזל רומזת על פתרון נסי, למרות שלכאורה טבעי הוא לשאת דרשה כזו בערב ראש השנה. העובדה שהיורש יושב לפני הרב בשעה שבעל הדין עומד לפניו, מצביעה על חכמתו של הרב שחקר ודרש בעניין. הכפלת השנים 36, 18 מצביעה על ההשגחה האלוקית ומעמידה את הקוראים נפעמים לנוכח התופעה הנפלאה. בדברי הרב יש תשובה לשאלה שהועלתה בחלקו הראשון של הסיפור: איך ייתכן שרשע וטוב לו? מסתבר שהיו אלה מבחן וניסיון, מתן הזדמנות שהוחמצה, ורק האסונות שירדו על ראובן הבהירו לו שהצלחה הבנויה על עוול אינה הצלחה לאורך ימים.

שמות ומספרים בסיפור

ראובן אלנקווה: ראו-בן, אל-נקווה. ה' מעמידו בניסיון, והתקווה המובלעת בסיפור היא שהבחור יעמוד בו.

ר' אברהם טולדו: כבד בנכסים כאברהם אבינו. השם טולדו רומז להיותו צאצא למגורשי ספרד.

ר' שמעיה טולדו: יורשו של ר' אברהם. ה' שמע לתפילתו ותחינתו של ראובן אלנקווה ובאמצעות ר' שמעיה הוא מצא את הדרך לחזרה בתשובה שלמה.

המספרים:

- 18 - בן י"ח לחופה. גזלת הדינר בגיל י"ח שינתה את מצבו הכלכלי ואפשרה לו להקים בית.
- 36 - כנגד 18 השנים התמימות בתוספת 18 שנים של סבל וביזיון. ל"ו - רמז לל"ו צדיקים נסתרים - ובמקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים.

הצעות להפעלה

1. קריאה והתרשמות

לאחר קריאת הסיפור התלמידים יביעו התרשמותם באופן חופשי ומידי.

2. סרטוט

התלמידים יתבקשו לסרטט שני תרשימים על השלבים בחיי הגיבור.

סרטוט 1 - עלייה במדרגות ההצלחה (שהיא בעצם ירידה מוסרית).

סרטוט 2 - ההתדרדרות - התלמידים יבחרו כותרות משלהם לאו דווקא בלשון הסיפורי.

בעקבות סרטוט הטבלאות יתעורר דיון על היחס הנוצר בין עלייה כלכלית למצב מוסרי. כדאי

להדגיש שבטווח הקצר זכה ראובן לעושר ולכבוד, אך בסופו של דבר הוא קיבל את עונשו.

3. הצעות התייחסות לתהליך החזרה בתשובה

- גם את תהליך החזרה בתשובה ניתן לתאר בטבלה או בסרטוט.

בעת העבודה על הטבלה, כדאי לשוחח עם התלמידים על הגורמים שהניעו את ראובן לחזור

בתשובה (ירידתו הכלכלית, העובדה שהגיע לירושלים בערב ראש השנה, הפגישה עם הרב

ושמיעת דרשתו, השיחה האישית עם הרב).

בכיתה מתקדמת יוכלו התלמידים בעזרת המורה להשוות בין שלבי החזרה בתשובה של

ראובן לשלבי החזרה בתשובה על פי הרמב"ם.

דרך התייחסות נוספת לשלבים שעבר ראובן היא לדמיין התבוננות עצמית שלו בשתי

תחנות מרכזיות בחייו :

תחנה א – ראובן, בשיא עושרו והצלחתו מספר לאורח או לחבר על המזל הגדול שנפל בחלקו (בדבריו אלה הוא מתעלם מהגנבה...).

תחנה ב – ראובן החוזר בתשובה מודע לחטאו ולכל אשר עבר עליו. הוא מספר על עושרו שהתחדש מנקודת מבט שונה ובוגרת.

4. הבעה אומנותית

- ניתן להתייחס לסיפור ולרעיונות שעלו בדיון באמצעים אמנותיים כגון : המחזה, תיאטרון בובות, תיאטרון צלליות וציור